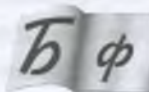

**Тетяна
Царенок,**

бібліотекар
Чернігівської
обласної
універсальної
наукової бібліотеки
ім. В. Г. Короленка

Літературна сторінка

Образ бібліотекаря в художній культурі

У статті здійснено огляд окремих образів бібліотекаря у творах художньої літератури, кіно- та анімаційних стрічках. Виявляються основні тенденції створення цих образів у вітчизняному та закордонному мистецтві.

Нещодавно, переглядаючи сучасну анімаційну стрічку, авторка цих рядків була надзвичайно вражена одним епізодом, який стосується кожного фахівця бібліотечної сфери. Це й стало поштовхом до проведення скромного дослідження, присвяченого художній інтерпретації особистості бібліотекаря.

Одразу ж варто наголосити, що це дослідження не претендує на фундаментальність та стовідсоткову вичерпність. Це, по суті, загальний огляд чи то своєрідне бліц-рев'ю з означеної проблеми.

Гортаючи сторінки книг, переглядаючи фільми, переконуєшся, що образ бібліотекаря різними авторами трактується по-різному. Представник (а здебільшого – представниця) нашої професії часто вражає неабиякою неординарністю, що може виявлятися як у неадекватності, так і в загадковості.

Образи бібліотекарів у творах мистецтва суспільством сприймаються набагато краще, створюючи передумови для загальноприйнятого бачення особистості бібліотекаря та сфери його діяльності.

Мистецтво дуже активно проковує пошук відповіді на наступні питання: *якими ми – бібліотекарі – є? Якими нас бачать? І чи бачать нас такими, якими ми є?*

Відповідно, метою цієї статті є здійснення загального огляду образів бібліотекаря, які зустрічаємо у відомих творах художньої культури другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Усі ми добре свідомі того,

що роль бібліотекаря в суспільстві особливо важлива. Він дійсно має високе призначення, яке, безперечно, не зводиться до виконання функції зберігання інформації та організації доступу до неї. Однак, як і фахівці в інших галузях, бібліотекарі не завжди відповідають цьому призначенню. Це, звісно, не залишається непомітним для митців. Яскравим підтвердженням цього є епізод з кінострічки «Велика родина» (режисер Йосип Хейфіц, 1954 р.), у якому бібліотекарка не вражає чуйністю, вмінням належно спілкуватися з читачем, а отже, – не вражає і своїм професіоналізмом. Героїня епізоду виявляє інтерес не стільки до особистості дівчини-читача, її запиту, скільки до банальних питань повсякдення. Наразі кіномитці створюють образ бібліотекаря, якому байдужий сам читач: це бібліотекар радше за посадою, ніж за покликанням.

Варто визнати, що цей образ є небезпідставним: він досить повчальний для кожного з нас із точки зору власне етики бібліотечної справи.

Однак чимало образів бібліотекарів у художній культурі, попри їхню небезпідставність, аж ніяк не можна вважати вдалими.

У цих випадках ми маємо справу зі стереотипними візіями бібліотекаря в мистецтві. Така художня інтерпретація ґрунтується на здебільшого хибних уявленнях про нас, що, на превеликий жаль, утвердились у суспільстві.

Які ж ознаки мають подібні образи?

По-перше, це гіперболізова-

на «пристрассть» бібліотекаря до тиші.

Згадаймо відомого письменника Стівена Кінга, який у дитинстві «боявся старої бібліотекарки з блакитним волоссям і в котячих окулярах, із майже безгубим ротом, яка, бувало, щипала нас за руки своїми довгими блідими пальцями й шикала, якщо ми забували, де перебуваємо, й починали балакати надто голосно» (передмова до твору «Бібліотечний полісмен»).

Людині, приривченій до шалених темпоритмів сучасного життя, до гомону цивілізації, часто важко збагнути сутність простої вимоги до роботи в бібліотеці – не заважати іншим присутнім голосними розмовами, сміхом, мелодією мобільних телефонів тощо. Це часто стає предметом не тільки нерозуміння, але й відвертого глузування, як, наприклад, відомі епізоди зі скетчу колишньої команди КВК «Уральські пельмені» (2010 р.) або з анімаційної стрічки «Університет монстрів» (режисер Ден Сканлон, 2013 р.).

Наступна можлива ознака таких сумнозвісних стереотипних образів бібліотекаря – *невлаштованість особистого життя*. Митці можуть удаватися до неприпустимої іронії стосовно зовнішності, одягу, манери поведінки бібліотекарів: згідно з такою художньою інтерпретацією бібліотекарка постає звичайнісінькою «синьою панчохою», не здатною досягнути родинного щастя.

До цих ознак додаються й риси характеру, пов'язані із сьогоденням, що не сприяє розвитку бібліотечної справи: незадоволе-

ність заробітною платнею, зневіра в інтересі суспільства до бібліотеки, неабияка розчарованість.

Гранична концентрація – згущення – цих ознак призводять до створення вже зовсім абсурдних, вульгаризованих образів цілком неадекватних бібліотекарів. З такого погляду своєрідним художнім синтезом стереотипних візій бібліотекаря є ще один відомий скетч «Уральських пельменів» – «Випадок у бібліотеці» (2013 р.).

Лише на перший погляд ця запропонована коміками творча інтерпретація бібліотекарів постає смішною. На переконання авторки статті, ми маємо справу з усвідомлюваним чи неусвідомлюваним *приниженням* усіх представників нашого фаху.

Прикрим є й той факт, що подібного роду жарти викликають бурхливу реакцію з боку глядацької аудиторії. Це свідчить про те, що хибним уявленням про бібліотекаря вдалося міцно вкорінитися у свідомості багатьох людей. Бібліотекар втрачає свою суспільну вагу, своє значення, свою гідність.

І зовсім не випадково одна з негативних героїнь роману «Своє чуже життя» сучасної української письменниці Світлани Талан зазначає: «...Я ко всем бухгалтершам, библиотечкаршам и уборщицам обращаюсь на ты».

На щастя, художня культура рясніє не лише такими сумнозвісними образами. Альтернативою їм виступають образи бібліотекарів, що вражають не лише неординарністю, нерідко – дивакуватістю, але й низкою інших рис.

Альтернативний тип бібліотекарів здатний *дивувати* перетвореннями, як, наприклад, у фільмі «Бібліотекар» (режисер Пітер Уінтер, 2004 р.) або на сторінках повісті «Бібліотекар» українського письменника Віктора Палинського.

У мистецтві ми зустрічаємо низку подібних персонажів. Спочатку вони можуть видаватися невдахами, «лузерами», «ботанами» чи тими ж «синіми панчохами», як, скажімо, головна героїня стрічки «Закоханий за власним бажанням» (режисер Сергій Мікаелян, 1982 р.). Водночас не варто забувати й про фінал цієї стрічки, коли «синя панчоха» не лише перетворюється на

таку собі «попелюшку», але й рятує від розчарування в житті головного героя.

Загальновідоме також перетворення ще однієї бібліотекарки – героїні комедії «Карнавальна ніч» (режисер Ельдар Рязанов, 1956 р.). Вона здатна не лише допомогти читачу вибрати *саме ту* книгу, але й вразити своїм неочікуваним і досить ефектним виходом на сцену.

Дещо одіозним і водночас спроможним на резонансну авантюру постає бібліотекар похилого віку – персонаж стрічки «Обережно, бабуся!» (режисер Надія Кошеверова, 1960 р.). Під час участі в підготовці молодіжного концерту героїнь навіть робить несподіваний і доволі підступний крок – викрадає й шантажує хлопця, що відмовлявся від виступу.

Героїня фільму «Приходьте завтра» (режисер Євгеній Ташков, 1963 р.) вражає нас як справжній психолог, причому її досвід психолога ґрунтується на багаторічному досвіді бібліотекаря. Протягом тривалого спілкування з читачами вона навчилася відрізнити правду від брехні. Героїня нерідко вдається до психологічного експерименту-провокації: запитує читачів, чи знайомі вони з певною книгою, й очікує від них щирої відповіді.

Бібліотекарка з відомої анімаційної стрічки радянських часів – «Вовка у тридцятьому царстві» (режисер Борис Степанцев, 1965 р.) – постає не лише фахівцем своєї справи та неабияким психологом, але й майстерним педагогом-вихователем, своєрідною «чарівницею». Причому джерело її майстерності завжди поруч, і це – книга.

Прикметно, що цей образ дещо нагадує бібліотекаря зі стрічки пізніших часів – «Володар сторінок» (режисер Джо Джонстон, 1994 р.). Бібліотекар, якого зіграв актор Кристофер Ллойд, не лише одіозний та дивакуватий. Як і інші сучасні бібліотекарі, він сумує через відсутність читачів, бореться (хоча й не без крайнощів) за кожного з них. Водночас геній кіномитця відхилив завесу його справжньої кіносутності. За зовнішністю дивака похилого віку ховається не хто інший, як знавець книжкового світу – володар сторінок, який допомагає головно-

му герою подолати страхи, стати сміливцем, борцем із небезпеками та... *читачем*, власником *читацького квитка*.

Здійснений нами огляд, попри свою поверховість, дає змогу визначити певні відчутні тенденції у розумінні бібліотекаря та його діяльності, що існують у межах художньої культури. Умовно можна виділити два типи образів бібліотекарів, які досить часто створюються авторами художніх творів. З одного боку, це стереотипи, просякнуті свідомою чи несвідомою зневагою до фахівців у нашій царині. Такі образи претендують на сатиричність та разом принижують нашу гідність, засвідчуючи наявність у суспільстві хибних уявлень про бібліотечну сферу, нерозуміння її специфіки й усіх труднощів на шляху її розвитку.

З іншого боку, у мистецтві ми знаходимо й другий – альтернативний – тип образів – образів індивідуально-загадкових бібліотекарів, які здатні дивувати, перетворюватися, приходити на допомогу, давати корисні поради, виховувати. Не можна стверджувати, що всі альтернативні образи є завжди вдалими. Втім, їх наявність у художній культурі вказує на прагнення багатьох митців зруйнувати чи, принаймні, суттєво розхитати підвалини окреслених стереотипів та подолати недоречну поверховість в осягненні різнобічної діяльності бібліотекарів, яка так часто недооцінюється суспільством.

Р. С. Науково-технічний прогрес охопив усі сфери нашого життя. Не обминув він і бібліотечну справу. Це має чимало переваг. І все ж – чи самих лише переваг? Так чи інакше, митці вже роблять вражаючі художні прогнози щодо нашої долі в майбутньому. Один з них зустрічаємо у кінострічці за мотивами твору Герберта Уеллса «Машина часу» (режисер Саймон Уеллс, 2002 р.). Мова йде про образ віртуального бібліотекаря, що має доступ до безлічі джерел інформації та вміє миттєво знайомити з нею своїх співрозмовників.

Цікаво, невже в майбутньому штучний інтелект дійсно замінить живу, не віртуальну особистість бібліотекаря? Поживемо – побачимо...